

Kinga Wojtas

Słowacka partia Smer – źródła sukcesu

SŁOWA KLUCZOWE:

*partie polityczne, wybory parlamentarne, strategie wyborcze,
alianse polityczne, przywództwo polityczne*

Wybory w 2006 r. na Słowacji wygrała partia *Smer–Sociálna Demokracia*. Celem tego artykułu jest wskazanie źródeł sukcesu tej partii. Będą one poszukiwane w społecznych uwarunkowaniach systemu partyjnego Słowacji, w charakterze rywalizacji w jego ramach, jak i w samej strategii ugrupowania.

Partia Smer (po polsku „kierunek”) została założona w grudniu 1999 r. przez Roberta Fico, trzydziestoparoletniego byłego polityka Komunistycznej Partii Czechosłowacji (KSC), a następnie postkomunistycznej Partii Lewicy Demokratycznej (SDL). Pozostaje on centralną postacią i spoiwem tego ugrupowania. Od 1992 roku Fico zasiadał w parlamencie, najpierw Czechosłowacji, a następnie słowackiego państwa. Początek jego indywidualnej kariery wiązał się z kampanią wyborczą w 1998 r. Stał się wtedy najpopularniejszym politykiem SDL, pokonując w rankingach lidera partii – Petera Weissa¹. Wewnętrzne konflikty w partii, rosnąca popularność R. Fico złożyły się na to, że w styczniu 1999 r. zrezygnował z funkcji wiceprzewodniczącego, a we wrześniu wystąpił z partii. Skoncentrował się na krytyce zarówno ówczesnej koalicji rządzącej, w skład której wchodziły ugrupowania tworzące Partię Koalicji Demokratycznej

¹ Z. Bútorová, M. Velšic, *Prvé miesto v rebríčku dôveryhodnosti patrí premiérovi M. Dzurindovi*, www.ivo.sk.

(SDK)² oraz jego rodzima SDL, jak i opozycji³. W grudniu 1999 r. zarejestrowana została nowa partia Smer.

W funkcjonowaniu tej partii wskazać można dwa przełomowe momenty, kiedy zdefiniowano program ugrupowania. Początkowo podstawą deklaracji Smeru były hasła podkreślające rolę „pragmatyzmu i porządku⁴. Był to populistyczny apel łączący kwestie socjalne, krytykę elit z hasłami antyromskimi i antywęgierskimi⁵. Elementem definiującym było odcięcie się od konfliktu zwolenników i przeciwników Vladimira Meciaru. Jednocześnie partia postawiła na profesjonalizm promocji i wykorzystanie nowoczesnych technik marketingowych. Znalazło to swoje przełożenie w samej konstrukcji tego ugrupowania zaprojektowanego zgodnie z oczekiwaniami wyborców. Można tę partię zakwalifikować do stworzonej przez Jennifer Lees-Marshment kategorii partii zorientowanych marketingowo (*market-oriented party*). Siły te można zdefiniować jako projektujące swoje istnienie dla dania satysfakcji wyborcom. Produkt (partia) w tej koncepcji jest stworzony jako odpowiedź na zapotrzebowanie klienta i odpowiednio do niego modyfikowany. Zdolność do adaptowania się do zmieniających warunków zewnętrznych zapewnia większe bezpieczeństwo długofalowego istnienia⁶.

Momentem zwrotnym w funkcjonowaniu Smeru był drugi zjazd w 2001 r. Zmodyfikowano nazwę i program partii na *Smer – Tretia cesta* (Smer – Trzecia droga)⁷. Dokument programowy tylko formalnie był nawiązaniem do blairowsko-schröderowskiej linii politycznej. W dokumencie *Tretia cesta* partia podkreślała, że bliskie są jej „wartościowe

² SDK tworzył: Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (KDH), Słowacka Partia Demokratyczna (DS), Słowacka Unia Demokratyczna (DU), Socjaldemokratyczna Partia Słowacji (SDSS) oraz Słowacka Partia Zielonych (SZS).

³ J. Marušiak, *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom” a sociálnou demokraciou*, „Stredoevropské politické studie” 2006, nr 1.

⁴ www.strana-smer.sk/program/programovetezy, dostęp 12.05.2001.

⁵ Należy przypomnieć, że 10% obywateli Słowacji stanowi mniejszość węgierska. Liczba Romów jest różnie szacowana – stanowią oni około 90 tysięcy, por. I. Vašečka, *Problemy Romów na Słowacji*, [w:] J. Kłoczowski, S. Łukasiewicz (red.), *Tradycje różnorodności kulturowej i religijnej w Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin 2003, s. 63.

⁶ J. Lees-Marshment, *The marriage of Politics and Marketing*, „Political Studies” 2001, Vol. 49, s. 695.

⁷ Por. J. Marušiak, *Smer – From Pragmatism to Social Democracy? Seeking Identity*, [w:] L. Kopeček (ed.), *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-) Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*, Brno 2005, s. 28, także P. Učeň, *Centristický populizmus ako nova kompetitívna amobilizačná stratégia v slovenskej politike*, [w:] O. Gyartfasova, G. Meseznikov (eds.), *Vlada stran na Slovensku: skusenosti a perspektivi*, Bratislava 2004, s. 60.

elementy konserwatyizmu, socjaldemokracji i liberalizmu”⁸. Trzecia droga oznaczała dla Smeru pozostawanie między dwoma obozami słowackiej sceny partyjnej – zwolennikami Meciarza oraz sympatykami Koalicji Demokratycznej. Druga transformacja partii miała miejsce po wyborach 2002 r., które nie spełniły oczekiwań Roberta Fico, który marzył o fotelu premiera – Smer uzyskał 13,46%, mimo że w rankingach otrzymywał 22%⁹. Robert Fico postawił na integrację sił lewicy: SOP (Partia Obywatelskiego Porozumienia), SDL, SDSS. Partia została przyjęta do europejskiej frakcji PES i do Międzynarodówki Socjalistycznej. Znalazła także istotnego sojusznika – związki zawodowe KOZ – *Konfederácie odborových zväzov*¹⁰. Zmieniono także nazwę na Smer – socjaldemokracja (Smer-SD). Partia zatem przeszła drogę od siły eklektycznej programowo do ugrupowania, które można próbować umieścić w klasycznym schemacie Klause von Beyme¹¹.

Tab. 1. Wyniki wyborów parlamentarnych w 2006 r.

Formacja polityczna	%	Miejsc 150
Smer – Sociálna Demokracia (Smer)	29,1	50
Slovenská Demokratická a Kresťanská Únia (SDKU-DS)	18,4	31
Magyar Koalíció Pártja (MKP)	11,7	20
Slovenská Národná Strana (SNS)	11,7	20
Ľudová Strana – Hnuti za Democrtické Slovensko (LS-HZDS)	8,8	15
Kresťanskodemokratické Hnutie (KDH)	8,5	14
Komunistická Strana Slovenska (KSS)	3,9	
Aliancia Nového Občana (ANO)	1,4	
inne	6,7	

Źródło: www.statistics.sk.

⁸ A. Orgvani, *Strana Smer – pokus o novu defíniu slovenkej ľavice*, [w:] G. Meseznikov, O. Gyarfassova, M. Kollar (eds.), *Slovenske volby'06. Vysledky, priciny, suvislosti*, Bratislava 2006, s. 95.

⁹ O. Gyárfášová, M. Velšic, *Slovenskí voliči a parlamentné volby 2002 III. časť / júl 2002*, www.ivo.sk, s. 5.

¹⁰ Rozhlasová stanica Rádio Slovensko, 16.10.2003, cyt. za: J. Marušiak, *Smer...*

¹¹ Schemat jest ujęciem porządkującym profil ideologiczny, ale również chronologię powstawania partii. K. von Beyme wyróżnił dziewięć rodzin partii: liberalnych i radykalnych, konserwatywnych, socjalistycznych i socjaldemokratycznych, chrześcijańsko-demokratycznych, komunistycznych, agrarnych, regionalnych i etnicznych, prawicowego ekstremizmu oraz ekologicznych K. von Beyme, *Political Parties In Western Democracies*, Gower 1985, s. 29.

Podziały socjopolityczne i rywalizacja

By wyjaśnić zarówno przedstawioną powyżej ewolucję partii, jak i zwycięstwo w wyborach 2006 r. (tab. 1) warto spojrzeć na specyfikę rywalizacji w przestrzeni publicznej końca lat 90. na Słowacji. Okres poprzedzający powstanie Smeru, można określić za P.G. Lewisa mianem „przejściowego systemu partii hegemonistycznej”¹². Do 1998 r. partia Vladimira Meciar, HZDS w kolejnych elekcjach uzyskiwała powyżej 25% i konkurowała z wieloma mniejszymi partiami, które ze względu na odmienną ideową nie kooperowały ze sobą. Wybory w 1998 r. stanowiły przełom. Doszło do konsolidacji opozycji. Powstałe w ten sposób dwa bloki uzyskały podobny wynik ok. 30%, zatem prawie 60% głosujących zaangażowanych było w ten konflikt¹³. Dominacja konfliktu meciarizm/antymeciarizm, nazywanego również Meciar/Partia Koalicji Demokratycznej (SDK)¹⁴ była wynikiem dwóch czynników. Po pierwsze, rangi tego sporu – walka toczyła się bowiem o reguły gry obowiązujące w ramach systemu, jak i przyszłość międzynarodową Słowacji¹⁵. Po drugie, wszystkie podmioty szansę realizacji własnych celów definiowały za pomocą określenia się w ramach tego konfliktu. Zasiłały więc jeden z antagonistycznych obozów¹⁶. Chęć zdystansowania się od tego sporu oznaczała w tych warunkach marginalizację¹⁷.

Ten bipolarny układ rywalizacji owocował spójnością w przestrzeni rywalizacji. Ważne były tylko te kwestie, które interesowały oba obozy. Stwarzało to warunki do powstania siły przełamującej zmagania establishmentowych sił, wychodzącej poza ten schemat. Taką partią stał się Smer, kontestujący główny nurt rywalizacji politycznej¹⁸. Powstał, gdy konflikt ten zaczął Słowaków męczyć, a ówczesni rządzący (Słowacka Koalicja Demokratyczna M. Dzurindy), przestali być traktowani jako siła

¹² P.G. Lewis, *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*, Routledge 2000, s. 132.

¹³ Tamże, s. 61.

¹⁴ P. Učeň, *A Decade of Conflict Within Slovak Polity: Party Politics Perspective*, [w:] V. Dvorakova (ed.), *Success of Failure? Ten Years After*, Praha 1999.

¹⁵ J.K. Glenn, *Rozszerzanie Unii Europejskiej*, [w:] M. Cini (red.), *Unia Europejska. Organizacja i funkcjonowanie*, Warszawa 2007, s. 308.

¹⁶ Dobrym przykładem są dwie partie ekologiczne – Słowackie Porozumienie Zielonych (SZA) poparła Meciar, natomiast Partia Zielonych na Słowacji (SZS) Partię Koalicji Demokratycznej.

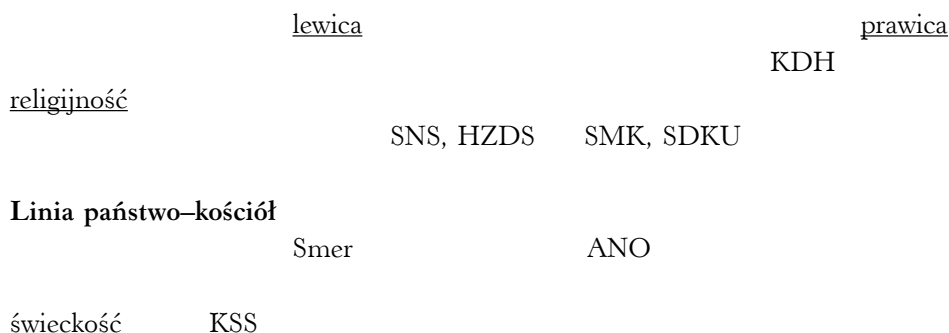
¹⁷ P. Učeň, *Centristický populismus ako nova...*, s. 50.

¹⁸ Tamże, s. 50. Na temat tego samego autora: P. Učeň, *Faktory úspechu strán stredového populizmu*, [w:] G. Mesežnikov, O. Gyárfášová, M. Kollár (red.), *Slovenské voľby '02. Výsledky, dôsledky, súvislosti*, Bratislava 2003, s. 47–60.

mogąca przynieść rozwiązanie problemów, a zaczęli być postrzegani jako ich główne źródło. Słowacy zaczęli w pewnym momencie oceniać konflikt meciaryzm/antymeciaryzm jako przebrzmiały i niepotrzebnie pochłaniający czas i energię rządzących, którzy zapominają przez to o innych wyzwaniach, szczególnie dotyczących poziomu życia¹⁹. Ten ostatni element miał szczególne znaczenie. Analizując bowiem socjoekonomiczną linię konfliktową na Słowackiej scenie partyjnej (rys. 1) widoczna jest koncentracja partii w centrum osi i lekkim przesunięciu środka układu rywalizacji socjoekonomicznej w prawo (SNS, HZDS, SMK, SDKU, KDH), a na linii kościół/państwo w stronę religijności. Pozostawały zatem wolne miejsca w tym układzie na pozycjach lewicowych i sekularnych. Komunistyczna Partia Słowacji (KSS) nie stanowiła bowiem w Słowacji relewantnej siły.

Socjoekonomiczna linia konfliktowa

Rys. 1. Orientacja słowackich partii politycznych w ramach głównych linii konfliktowych

Źródło: V. Hlousek, L. Kopecek, *Konfliktni demokracie*, Brno 2004, s. 157, [za:] L. Kopecek, *Demokracie, dyktatury a politické stranictví na Slovensku*, Brno 2006, s. 230.

Ujawnia się także obecność lewicowych komponentów socjoekonomicznej linii konfliktowej w programach partii, które w innych wymiarach zawierały elementy prawicowe. W tym kontekście wystarczy przypomnieć Słowacką Partię Narodową SNS czy HZDS)²⁰. W ten sposób Smer znalazł przestrzeń dla swojego działania, nie zajęta przez funkcjonujące już partie, a istotną wobec wkraczania do aktywności politycznej kolejnych pokoleń Słowaków o mniejszym przywiązaniu do wartości tradycyjnych

¹⁹ M. Velšic, *Povolebná spoločensko-politická klíma na Slovensku*, www.ivo.sk, s. 6.

²⁰ L. Kopecek, *Demokracie...*, s. 230.

i konserwatywnych. Zatem Smer nie tylko przełamywał dominujący schemat rywalizacyjny, ale również korzystał z zaniedbanych przez inne siły miejsc w tym układzie.

Szukając natomiast wzrostu poparcia dla Smeru w latach 2002–2006, należy podkreślić dostosowanie się Smeru do zmiany podstaw rywalizacji w systemie za pomocą wspomnianej już wyżej socjaldemokratyzacji. Wybory 2002 r. zaowocowały bowiem powstaniem kolejnej koalicji rządzącej bez udziału partii Meciaro. Nowy rząd utworzyły siły centroprawicy: chadeckie SDKU, KDĽ, węgierska SMK i liberalne ANO, a ich program, pierwszy raz od początku lat 90., był w miarę spójny i wpisujący się w schemat prawica-lewica. Wobec wzrostu znaczenia socjoekonomicznej linii konfliktowej, Smer musiał zredefiniować swoje miejsce w tym układzie, a ponieważ trwał w opozycji do prawicowej koalicji, naturalnym stało się szukanie nowej tożsamości na lewicy²¹. Warto podkreślić, że zmiana nazwy nie oznaczała porzucenia populistycznej mobilizacji. Smer nie zrezygnował z antyestablishmentowego apelu, co ułatwiało mu pozostawanie siłą opozycyjną. Jako przykład można wskazać poparcie inicjatywy przedterminowych wyborów w 2004 r. w celu „ochrony ludzi przed szkodzącymi im elitami”. Wizja polityki Smeru zawierała się w stwierdzeniu „nie kraść i opiekować się ludźmi”²². O fasadowości „socjaldemokratyzacji” tej partii świadczy także stała obecność w jej deklaracjach antywęgierskich haseł (plan budowy słowackiej koalicji w okręgach wyborczych o przewadze tej grupy narodowościowej). Partia kontynuowała również ataki na Romów, co komponowało się z jednym z jej stałych haseł, jakim było zapewnienie bezpieczeństwa w państwie²³.

Nie należy również zapominać, że HZDS do tej pory pozostająca główną siłą kanalizującą głosy niezadowolenia, frustracji i proponującą proste rozwiązania słowackich problemów, musiała się uporać z wewnętrznym kryzysem związanym z erozją charyzmatycznego przywództwa Meciaro²⁴. Problemy HZDS stały się jednym ze źródeł sukcesu Smeru.

²¹ A. Orovani, *Strana Smer-pokus o novu definiciju slovenskej levice*, [w:] G. Meseznikov, O. Gyarfasova, M. Kollar (red.), *Slovenske volby '06. Vysledky, priciny, suvislosti*, Bratislava 2006, s. 101.

²² Wywiad z R. Fico, „Pravda”, 04.02.2004.

²³ J. Marušiak, *Fenomén strany Smer...*, s. 39–39.

²⁴ Kryzys ten rozpoczął się w latach 1998–2002, por. L. Kopecek, *Institutionalization of Slovak Political Parties and Charismatic Leaders*, „Středoevropské politické studie” 2004, nr 1, s. 7.

Poza zmianą podstaw rywalizacji, na zwiększenie poparcia dla Smeru w wyborach 2006 r., paradoksalnie miał wpływ słabszy od oczekiwanego wynik w 2002 r. Ugrupowanie to bowiem poprzez pozostawanie w opozycji miało szansę na wewnętrzną stabilizację i organizacyjny rozwój. Angelo Panebianco wskazuje bowiem, że udział nowo powstałej partii politycznej w rządzie stanowi przeszkodę w procesie instytucjonalizacji ugrupowania²⁵. Ze względu na charyzmatyczny charakter przywództwa w tej partii nie można mówić o jednym z aspektów instytucjonalizacji, jakim jest depersonalizacja przywództwa. Można natomiast wskazać, że w latach 2002–2006 doszło do wzmocnienia struktury organizacyjnej partii. Miało to związek przede wszystkim ze wspomnianym już wcześniej wchłonięciem mniejszych partii lewicy²⁶. Najmocniej wzmocniło organizację Smeru przejęcie struktur regionalnych SDL, partii doskonale zorganizowanej w terenie (SDL była trzecią pod względem liczności partią Słowacji – liczyła 15 500 osób)²⁷. Wybory w 2002 r. zagwarantowały także partii niezależność finansową. Wynik wyborczy otworzył partii drogę do zasobów budżetowych. Subwencje państwowe uniezależniły partię od darowizn, składek członkowskich. W 2002 r. ze względu na fakt, że wybory odbyły się we wrześniu (wyłacono jedynie dotację za ostatni kwartał), państwowe środki w strukturze dochodów partii stanowiły 47,97%. W roku następnym już prawie 82%²⁸. Po HZDS Smer stał się partią najbardziej zależną od subwencji państwowych. Ugrupowanie R. Fico stało się w ten sposób beneficjentem procesu kartelizacji partii politycznych²⁹.

²⁵ A. Panebianco, *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge University Press 1988, s. 18.

²⁶ Istotne jest, że Smer nie przyjął SDL, SDSS i SOP jako kolektywnych podmiotów, a jedynie indywidualnych członków. Co więcej, nie przyjęto liderów ani znaczących osobowości wchłanianych podmiotów. Zapobiegło to budowaniu frakcji wewnątrzpartyjnych i osłabieniu w ten sposób partii, A. Orogvani, *Strana Smer-pokus o novu definiciju slovenske levice...*, s. 106.

²⁷ M. Ondruchová, *Organizácia politických strán a hnutí na Slovensku*, Bratislava 2000, [za:] Rybář, M. *Party System Instability and the Emergence of New Parties in Slovakia*, 2002, <http://www.fphil.uniba.sk/~rybar/images/marekkeelee.doc>, 08.09.2007.

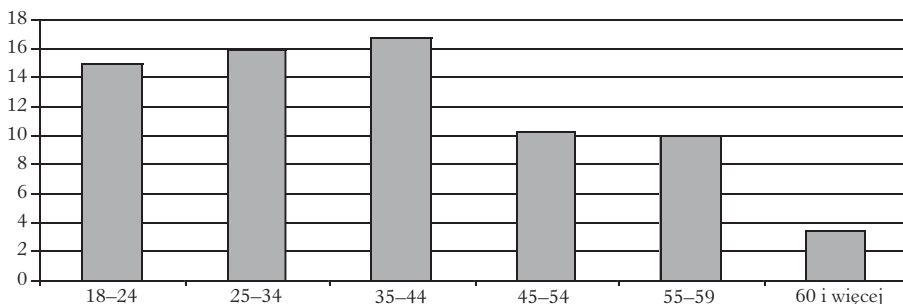
²⁸ M. Belko, *Financovanie politických strán na Slovensku*, „Středoevropské politické studie” 2005, nr 2–3, s. 143.

²⁹ R. Katz, P. Mair, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*, “Party Politics” 1995, Vol. 1, No. 1, s. 5–28.

Wyborcy

Szukając źródeł sukcesu Smeru należy poszukać odpowiedzi na pytanie, kto głosował na tę partię. Ważnym czynnikiem jej powodzenia była zmiana struktury wiekowej elektoratu. W latach 1992–1998 – przybyło ponad 250 tys. nowych wyborców. W 1992 r. uprawnionych do głosowania było 3 770 073 osób, a sześć lat później już 4 023 191³⁰. Celem partii Roberta Fico było pozyskanie jak największej części tej grupy. Stawało się to realne ze względu na wyraźną orientację paternalistyczną w ramach słowackiego społeczeństwa, także najmłodszych wyborców³¹. Socjalny program i populistyczna mobilizacja pozwoliły dotrzeć do tego segmentu elektoratu (wykres 1). Strategia ta pozwalała również uzyskać zainteresowanie wśród starszych wyborców. Wraz z wiekiem bowiem socjalne oczekiwania Słowaków uzyskiwały coraz mocniejszą rolę, a we wszystkich grupach wiekowych dominowały we wskazaniach respondentów³².

Wykres 1. Preferencje dla partii Smer w poszczególnych grupach wiekowych uprawnionych do głosowania

Źródło: O. Gyárfášová, M. Velšic, *Slovenskí voliči a parlamentné volby 2002* III. časť/júl 2002, <http://www.ivo.sk/333/sk/vyskum/slovenski-volici-a-parlamentne-volby-2002-iii-cast-jul-2002>, s. 3.

Młodzi Słowacy (pierwszy i drugi raz głosujący) poparli Smer przede wszystkim ze względu na lidera – 35,3%³³. Była to partia postrzegana

³⁰ Najwięcej na tej zmianie zyskała w 1998 roku SDK, zob. V. Krivy, *Volebne vysledky*, [w:] M. Butora, G. Meseznikov, Z. Butorova (red.), *Kto? Preto? Ako? Slovenske volby'98*, Bratislava 1999, s. 248.

³¹ IVO, październik 1997, [za:] tamże, s. 282.

³² Tamże.

³³ O. Gyárfášová, M. Velšic, *Prvovoliči a druhovoliči vo volebnej kampani 2002 – I. časť*, <http://www.ivo.sk/338/sk/vyskum/prvovolici-a-druhovolici-vo-volebnej-kampani-2002-i-cast>, s. 6.

przede wszystkim jako ugrupowanie Roberta Fico i to on stanowił o jego atrakcyjności. Smer był siłą o najbardziej spersonalizowanym odbiorze przez młodych obywateli spośród wszystkich partii Słowacji (na drugim miejscu pozostawała partia Meciar – 17,1% tej grupy wyborców wskazało, że w głosowaniu na nią był to czynnik rozstrzygający³⁴). Smer wyłapał krytyczne oceny młodych wobec polityki: „polityka jest brudna” – 77%, „niezależnie kto rządzi, wszyscy politycy są skorumpowani” – 70%, „politycy tylko się kłócą, a nie rozwiązują problemów ludzi” – 88%, i wykorzystał w programie. Wysoki poziom krytycyzmu młodych Słowaków był często związany z poczuciem obywatelskiej bezsilności. Aż 76% młodych uznało, że społeczeństwo nie ma żadnego wpływu na sprawy publiczne³⁵. Warto także podkreślić, że segment młodych nie był obciążony nostalgią za komunizmem, co obniżało podatność tej grupy na apele partii odwołujących się do krytyki zmiany pokomunistycznej. Dla nich najważniejsze było doraźne polepszenie jakości życia, a nie ideologiczne projekty przebudowy. Potwierdzały to badania wskazujące, że dla osób nie planujących udziału w wyborach, elementem mogącym zmienić tę decyzję były działania, a nie obietnice oraz wymiana politycznej elity³⁶. Nawoływanie Smeru do współpracy i odrzucenia dawnych antagonizmów (konflikt Smer z Partią Koalicji Węgierskiej – SMK, to nowy antagonizm) stanowiło pozytywny program kształtowania państwowości słowackiej, którego brakowało przez dziesięć lat istnienia kraju. W programie Smeru podział na obóz postkomunistyczny i antykomunistyczny nie był istotny. Pojawiły się plany zamknięcia tematu lustracji³⁷ i „politycznej zemsty”, co miało być elementem pozytywnego programu.

Wśród czynników skłaniających do oddania głosu na Smer, wszyscy jej wyborcy (nie tylko najmłodsi) na pierwszym miejscu wskazywali

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

³⁶ O. Gyárfášová, M. Velsic, *Slovenski volici a...*, s. 3.

³⁷ Jeszcze w okresie trwania federacji kwestia dekomunizacji budziła spore emocje. Parlament 9 października 1991 roku przyjął ustawę lustracyjną, zgodnie z którą przeprowadzono zmiany w kodeksie karnym. Największe kontrowersje wzbudziło brzmienie art. 260: „Kto popiera, albo propaguje ugrupowanie, które [...] głosi nienawiść klasową, narodową czy religijną (jak faszyzm czy komunizm), podlega karze pozbawienia wolności od 1 do 5 lat”. W konsekwencji m.in. pozbawiono prawa wykonywania zawodu 2 tys. dziennikarzy. W słowackiej części państwa związki KSC ze społeczeństwem były silniejsze, dlatego też uregulowania te dotyczyły większej liczby osób. Przyjęcie ustawy stanowiło poważny czynnik dezintegrujący federację. Naciski MOP, Rady Europy spowodowały zmiany pewnych paragrafów ustawy i anulowanie art. 260 k.k. Zob. Grajewski, *Lustracja w Polsce i gdzie indziej*, „Więź” 1994, nr 7, s. 127–130.

sam fakt, że jest to partia nowa, a zatem mogąca przynieść zmianę (27,9%). Jako drugi czynnik podnoszono program (26%), co można interpretować jako sukces prezentacji partii, jako profesjonalnego ugrupowania, które powstało, by rozwiązać problemy Słowacji. Na trzecim miejscu (20,2%) wskazywano lidera, co dowodzi słuszności tezy o roli przywództwa. Czwartym czynnikiem była sympatia i zaufanie dla partii (14,4%)³⁸. O atrakcyjności programowej partii stanowiły hasła w nim zawarte, doskonale odbierane przez Słowaków. Na 8 miesięcy przed elekcją – w grudniu 2001 r. – 75% jej potencjalnych wyborców wskazało, jako zachęcające do poparcia tego ugrupowania, „sprawy porządku i bezpieczeństwa obywateli”, 51% walkę z bezrobociem, a 36% stanowisko w zakresie rozwoju gospodarczego³⁹. Zwolennicy Smer oczekiwali najwięcej po partii w dziedzinie zmiany kultury politycznej, obniżenia bezrobocia i poprawy poziomu życia⁴⁰. Zatem Słowacy uwierzyli, że Smer „będzie uprawiać politykę w innym stylu i innymi środkami”⁴¹.

Warto podkreślić, że połowa sympatyków partii Fico miała średnie bądź wyższe wykształcenie, co oznaczało, że gdyby głosować mogła tylko ta grupa, to Smer uplasowałby się przed SDKU i HZDS. By dobrze scharakteryzować elektorat tej partii należy także dodać, że 50% znało przynajmniej jeden zachodni język, ¼ korzystała z Internetu, co przekraczało słowacką średnią. Wśród jej zwolenników było także więcej mężczyzn. Jeśli chodzi o regionalny rozkład preferencji, to największe poparcie Smer miał w okręgu koszyckim. Koszyce są drugim pod względem wielkości miastem Słowacji⁴².

Jednocześnie, co ważne, Smer miał najmniejszy elektorat negatywny spośród liczących się sił – 1,6% w czerwcu 2001. Dla porównania HZDS – 29,8%, a SMK – 23,4%, SDKU 19,5%⁴³. Smer był zatem siłą o dużym poparciu, ale i najsłabiej wywołującym sprzeciw.

³⁸ Institut pre verejne otázky, 10.2002., [za:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovenske volby 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti, Slovensko 2002*, Bratislava 2002, s. 122.

³⁹ Warto podkreślić, że w odniesieniu do rozwiązania problemu bezpieczeństwa i porządku, Smer budził największe oczekiwania. Wyborcy pozostałych partii nie mieli tak jasno określonych priorytetów, UVKM NOC, 12. 2001., [za:] O. Gyárfasová, *Volebné spravanie*, [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovenske volby 2002...*, s. 123.

⁴⁰ O. Gyárfášová, M. Velsic, *Slovenski volici a parlamentne vol'by 2002*, luty 2002, www.ivo.sk, s. 4.

⁴¹ Smer – informačný občasník politickej strany SMER (www.strana-smer.sk), 1/2000.

⁴² O. Gyárfášová, M. Velsic, *Slovenski volici a...*, s. 5.

⁴³ M. Velšic, *Ktorú politickú stranu by ste rozhodne nevolili?*, http://www.ivo.sk/buxus/docs/vyskum/subor/produkt_4084.pdf, s. 1.

Strategię Smeru w wyborach w 2002 r. można określić mianem kirchamerowskiej partii *catch-all*, co ilustruje tabela 2. Widoczne jest, że Smer przejął wyborców nie tylko partii lewicy SDL, SOP, ale również konserwatywnej SDK, narodowo-populistycznego HZDS i nacjonalistycznej SNS. Zatem szyld „trzeciej drogi” – alternatywy wobec dwóch walczących obozów, przyniósł korzyści. Jednocześnie jednak wybory w 2002 r. nie spełniły oczekiwań R. Fico. Nie udało mu się zostać premierem. Słabszy niż oczekiwany wynik Smeru, był związany m.in. z pojawieniem się partii właściciela pierwszej słowackiej komercyjnej telewizji „Markiza” Pavla Rusko – ANO, która mimo odmiennego liberalnego profilu, przejęła część najmłodszych zwolenników partii Fico.

Tab. 2. Partyjne pochodzenie wyborców Smeru w wyborach 2002 r.

Z jakich partii pochodzą wyborcy Smer?	%
SDL	19
SDK	16
HZDS	14
SNS	12
SOP	11
głosujący pierwszy raz	16

Źródło: IVO wrzesień 2001, O. Gyárfášová, V. Krivý, M. Velšic, *Slovensko pred voľbami 2002*, <http://www.ivo.sk/348/sk/vyskum/slovensko-pred-voľbami-2002>, s. 8.

Wybory 2006

Elekcja w 2006 r. była wielkim sukcesem Smeru. Ugrupowanie nie wygrało jedynie w następujących okręgach: Koszyce, Bratysława, Senec, Pezinok, Malacky. W tych okręgach zwyciężyła SDKU-DS. Natomiast w Trebisovie, Revucy, Rimavskej Sobocie, Velkim Krtisu, Levice, Novych Zamkach, Komarnie, Sali, Galancie i w Dunajskej Stredzie zwyciężyła SMK-MKP. W pozostałych okręgach największą liczbę głosów uzyskał Smer⁴⁴.

Szukając natomiast obszarów, w których Smer przyciągnął najwięcej nowych wyborców, wskazać należy Humenne – w 2002 r. 4,9%, a w 2006 r. 66,1%, Rožnava wzrost z 10,4% do 64,3%, Snina zmiana z 3,6% do 50%⁴⁵.

⁴⁴ http://www.statistics.sk/nrsr_2006/slov/obvod/results/kart2.jsp?ps=19

⁴⁵ V. Krivý, *Parlamentne volby 2006: stare a nove vzorce rozdeleni volicuskuch hlasov*, [w:] M. Kollár, G. Mesežnikov (red.), *Slovenske volby'06. Vysledky...*, s. 151.

Rys. 2. Poparcie dla Smeru w wyborach w 2006 r.

Źródło: http://www.statistics.sk/nrsr_2006/slov/obvod/results/kart2.jsp?ps=19.

Porównując wiekową strukturę wyborców Smer w obu elekcjach, należy podkreślić wzrost poparcia dla tego ugrupowania wśród starszych grup wiekowych, co było konsekwencją akumulowania poparcia, jak i większej absencji najmłodszych. Mimo tych zmian partia Fico pozostawała najpopularniejsza wśród wyborców pierwszy raz uczestniczących w wyborach⁴⁶. Wybory w 2006 r. różniły się bowiem od elekcji 1998 i 2002 spadkiem frekwencji (była ona najniższa od 1992 r. – wynosiła 54,7%⁴⁷), jak i mobilizacji najmłodszych sektorów wyborców. 42% reprezentantów grupy wiekowej 18–24 lat przed tą elekcją zapowiadało, że polityka ich w ogóle nie interesuje⁴⁸. Wspomniana już zmiana struktury wiekowej wyborców Smer (wykres 2) związana była z przejęciem wyborców HZDS.

Warto także podkreślić, że w konsekwencji tych przesunięć elektoratu Smer z partii atrakcyjnej dla młodszych wyborców (wybory 2002 r.) stał się ugrupowaniem, na które zagłosowali przede wszystkim Słowacy, którzy ukończyli 40 rok życia. Co więcej, ugrupowanie Roberta Fico w wyniku zmian w okresie międzywyborczym 2002–2006, stało się siłą najatrakcyjniejszą dla najstarszych wyborców (na kolejnych miejscach plasowały się partia Meciaru i KSS)⁴⁹.

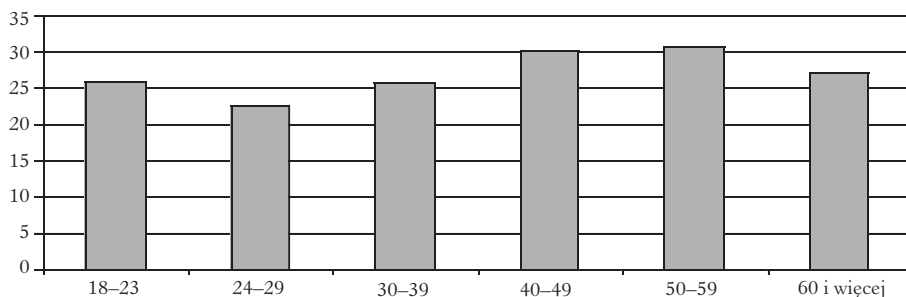
⁴⁶ O. Gyárfášová, *Retrospektívny pohľad na volebné spranie*, <http://www.ivo.sk/4608/sk/vyskum/retrospektivny-pohlad-na-volebne-spranie>, s. 5.

⁴⁷ Statistický úrad SR, www.statistics.sk

⁴⁸ O. Gyárfášová, *Retrospektívny pohľad na...*, s. 1.

⁴⁹ Tamże, s. 5.

Wykres 2. Preferencje dla partii Smer w poszczególnych grupach wiekowych uprawnionych do głosowania w wyborach 2006 r.

Źródło: O. Gyárfášová, *Retrospektívny pohľad na volebné správanie*, s. 5.

Wybory w 2006 r. charakteryzował także spadek poparcia dla HZDS. Partia ta straciła ponad 350 tysięcy głosów – 64% poparcia z 2002 r. ANO straciła 86%, KSS – 51%, SMK – 16%, KDH – 19%, SDK – 3%. Smer natomiast uzyskał o 284 tysiące głosów więcej niż w 2002 r., co oznaczało wzrost o ponad 50%⁵⁰. HZDS był partią, która straciła najwięcej wyborców, natomiast Smer siłą, która zyskała najwięcej. Ugrupowanie R. Fico najwięcej zyskało poprzez przepływ dotychczasowego elektoratu HZDS. Przejął także część wyborców KSS, SDKU i ANO⁵¹. Najbardziej oczywisty był ruch elektoratu HZDS. Był on najbardziej zbliżony pod względem samooceny w ramach kontinuum prawica-lewica do zwolenników Smeru. Co istotne, oznaczało to również zbieżność ze średnim wynikiem wszystkich słowackich wyborców. Partia Roberta Fico była ugrupowaniem, porównując poniższe dane, najbardziej odpowiadającym oczekiwaniom „przeciętnego Słowaka”. 21% Słowaków wskazywało, że posiada orientację lewicową, 46% centrową, a 17% prawicową, a 16% odpowiedziało, że nie wie jaką⁵². W przypadku zwolenników Smeru, wskazania te wyglądały następująco – 39% określało się jako lewicowo zorientowani, 47% jako podzielających optykę centrową, a 6% jako prawicową. 8% popierających Smer nie potrafiło nazwać swoich poglądów⁵³. Eklektyzm sympatyków Smeru, a raczej przekaz adresowany do szerokich rzesz społecznych, przełożył się na sukces tego ugrupowania w wyborach. Warto też zauważyć, że elektorat Smeru, nie tylko się poszerzył

⁵⁰ V. Krivý, *Parlamentne volby 2006...*, s. 149.

⁵¹ Tamże.

⁵² Z. Bútorová, O. Gyárfášová, V. Krivý, M. Velšic, *Slovakia Before the 2006 Election*, <http://www.ivo.sk/4203/sk/vyskum/slovakia-before-the-2006-election>, s. 9.

⁵³ Tamże.

w stosunku do wyborów w 2002 r., ale również można mówić o jego przywiązaniu do partii. O ile w 2002 r. 50% zwolenników tej partii odpowiadało, że popiera to ugrupowanie bez wahania, to 4 lata później już 60% bezwarunkowo deklarowało chęć zagłosowania na tę partię. Smer był jedyną siłą, której lojalność wyborców się pogłębiła⁵⁴.

Podsumowując, można sformułować tezę, że Smer zajął miejsce zajmowane do tej pory przez HZDS. Partia V. Meciarra była stałym elementem układu, w którym po przeciwnej stronie znajdowały się siły konserwatywno-chrześcijańskie⁵⁵. Po wyborach 2006 r. ugrupowanie R. Fico stało się głównym konkurentem tego obozu. Rzecz jasna, teza ta będzie mogła zostać zweryfikowana dopiero po kilku kolejnych wyborach.

Warto podkreślić, że po wygranych w 2006 r. wyborach Smer utworzył koalicję z nacjonalistyczną SNS i LS-HZDS, co wskazuje na „pragmatyczne” pojmowanie lewicowości przez to ugrupowanie, a także na obecność komponentów populistycznych w ramach tej partii⁵⁶. Eklektyczność programowa Smeru, zcentralizowane przywództwo pozostające w rękach Roberta Fico, zyskało elegancką obudowę w postaci „socjaldemokratycznego szyldu”.

Kinga Wójtas

SLOVAK PARTY SMER – SOURCES OF SUCCESS

The aim of the article is to explain success of Slovak party, Smer (“Direction”) in 2006 election. Smer was established in 1999 by former member of Party of Social Democracy (SDL) Robert Fico. In 2002 election Smer failed – it gained 13,5% of votes. The leader of party was expected to win the election and become a prime minister. In 2006 election his party received 29,1% and formed government. The social determination and character of party competition at Slovak political sphere is examined to illustrate Smer’s. The characteristic of voters’ attitude is also important in course of the Author’s argumentation.

⁵⁴ IVO, lipiec 2006 i październik 2002, [za:] O. Gyárfášová, *Retrospektívny pohľad na...*, s. 3.

⁵⁵ V. Krivy, *Parlamentne volby 2006...*, s. 198.

⁵⁶ Szczególnie, że socjaldemokratyzacja tej partii nie wpłynęła na sposób zarządzania ugrupowaniem, wciąż zcentralizowany i spoczywający w rękach Roberta Fico oraz na charyzmatyczny charakter przywództwa, zob. A. Orogvani, *Strana Smer-pokus o novu definiciu slovenskej levice...*, s. 107.